

člověkem.³⁹⁾ To je také cesta, která vede z krize výchovy. Děti a mládež potřebují příležitosti, od mala zažít, naučit se a nacvičit praxi svobody v zodpovědnosti. To je výchova, která dokáže poskytnout pomoc v životě, když všichni lidé dobře jednají, nebo se alespoň snaží tak jednat, z vnitřního přesvědčení, a ne v důsledku vnějších sankcí a regulativ. A nyní si může každý do nadpisu dosadit interpunkční znaménko: může to být tečka k ukončení výpovědi, vykřičník k vyjádření požadavku nebo úžasu, nebo také otazník po položené otázce, která stále ještě čeká na zodpovězení, a možná ještě čekat bude, a to asi tak dlouho, dokud budou existovat lidé. Kdo ví.

Pěnková)

(Přeložila

Martina

*****

POSTMODERNA JAKO MÓDA ČI JAKO SPRÁVEDLIVÁ POLITIKA?

Úvaha nad statemi Jeana Francoise Lyotarda: "Hrobka intelektuála a jiné
články

Danica Slouková, VŠE v Praze

Před nedávnem se i nám dostalo informací o knize amerických fyziků A. Sokala a J. Brickmonda "Intelektuální podvody", v níž podrobili odsuzující kritice díla současných francouzských myslitelů postmoderní orientace.

Vír kolem postmoderny neutichá a občas přeroste v pořádné tornádo. Bez něj však by nebylo pohybu vzdušných mas, které přináší čerstvý vzduch. Dusili bychom se dál ve splodinách neuskutečněných a možná neuskutečnitelných vizí. Postmoderna sama neprodují splodiny, ani nevytváří víry. Říká jen: toto je náš zaměřený svět, a toto je vír, který nám zbývá jako naděje, abychom mohli dýchat.

Již před památnými lety francouzský filosof J. F. Lyotard postřehl tuto situaci a snažil se nikoliv "obhajovat nesmyslné utápění se v bezcermné hře slov", jak mu to mnozí připisují, ale naopak, chmurnou podobu světa prosvětlit svým způsobem naději vize "spravedlivé politiky".

Jednou z ústředních myšlenek Lyotardovy "Postmoderní situace"²⁾, této "zprávy o stavu vědění" ve světě, v němž žijeme, která rozpoutala rozsáhlou

³⁹⁾ Reinalter H.: Die Krise des Fortschritts. In: Tiroler Tageszeitung Nr. 183 vom 9./10. August 1997, s. 8 Auer C. M.: Warum überhaupt Philosophie? Philosophie als Beitrag zur Überwindung der „Krise der Zeit“. In: Auer C. M. - Linke R.: Junge Positionen zur Kultur und Politik Österreichs. Graz-Wien/Styria 1986, 17-24; Fragner J.: Kinder der Freiheit. In: Friends (Hg. von der Pädagogischen Akademie des Bundes in Linz) 2, 1997, 3, 3-7; Kant I., zitiert nach Fischl J.: Was ist der Mensch? Graz-Wien/Styria 1948, 3

diskusi svého druhu a rozdělila mnohé na příznivce a odpůrce, byla myšlenka, že v současném světě se vše stává zbožím, včetně informace.

Útlý svazeček článků J. F. Lyotarda, pocházející z let 1982 - 1983, nazvaný podle jednoho z nich "Hrobka intelektuála", který se nám nyní dostává do rukou, doplňuje obraz této všeobecné "merkantilizace vědění" o pohled na postavu intelektuála a na myšlení vůbec.

Doposud byl podle Lyotarda intelektuál spjat se společností tím, že jí předestíral "konceptci světa," ve jménu jakéhosi univerzálního "subjektu-oběti". Konceptce světa byla obžalobou vznesenou intelektuálem ve jménu tohoto "subjektu-oběti".

Nejde jen o to, že tento univerzální subjekt nyní ztratil svou univerzalistickou metafyziku, že se namísto ní objevila "postmoderní" mozaika různých koncepcí světa. To se zdá být až druhotým důsledkem toho pohybu ve společnosti, který dokonale rozložil ideu "univerzálního subjektu" zvenčí, a tím i podstatně proměnil odpovědnost intelektuála, která byla s touto ideou nerozlučně spjata. Tímto rozkladným pohybem byl bezvýhradně diktát kritéria "výkonnosti", aniž bylo nějakým smysluplným způsobem možno vítězství tohoto kritéria zpochybnit. Bylo by to totiž právě v rozporu s "výkonností" samou.

Spisovatel, umělec, vědec či filosof přijímá podle Lyotarda v institucionalizované společnosti spolu se svým místem nyní i náplň s ním spojenou, a sice: být výkonný v dané oblasti. Nový "myslitel", vzdělání v exaktních vědách, špičkových technologiích i v sociálních vědách již nejsou dřívějšími intelektuály. Nejsou vůbec mysliteli, neboť "nemyslí" nic kromě toho, v čem je možno dostat principu výkonnosti, který se zdá být i v "myšlení" nezpochybnitelný, neboť myšlení nemůže jít cestou nevýkonnosti ve světě, který je světem nových, stále výkonnějších technologií.

Nový "myslitel" proto produkuje pouze informace, zboží. To, co bylo dříve spjata s obrazem intelektuála a co tento charakter zboží nemohlo mít, musí se nutně vydělit, být zatlačeno stranou a být bráno v potaz jen jako "móda myšlení". Co není "informace" je však "móda", a jen toto získává v postmoderní společnosti své nové, nepřehlédnutelné místo. "Móda" se liší od "informace" tím, že její doménou je "událost". Proto "móda" v záležitostech myšlení znamená, že díla, která se ucházejí o "pravdu", díla, která lpí na pravdivé argumentaci, přecházejí nyní do "režimu pocitů" a zůstávají proto menšinová, elitářská.

Avšak, co se to nyní uchází o pravdu? Jaká je pravda "postmoderních blábolů"? Jestliže Aristoteles myslí "po" sofistech, Kant "po" krizi Leibnizovského racionalismu a "po" krizi založení práva a "po" Humeovi a Rousseauovi, pak Wittgenstein Filozofických zkoumání myslí především "po" Wittgensteinovi Logicko-filozofického traktátu. Objevilo se cosi nového s tímto Wittgensteinem "po" Wittgensteinovi. "Rečové hry" znamenají rozpad dosavadní jazykové jednoty. A ještě dále: co přichází nyní, "po" obou Wittgensteinech, je myšlení, jehož úkolem je zbavit jazyk (řeč) překážky, kterou byl sám člověk v tom wittgensteinovském smyslu, že "jazyk používají lidé."

Filosofie je diskurzem, jehož pravidlem je nacházet své pravidlo a pravidlo jiných diskurzů, kde se tedy podle Lyotarda věty zkoušejí bez pravidel a "připojují se tak, že je uchrání jediné obdiv nad tím, že vše není řečeno."

Toto je "pravdivá argumentace" postmoderní naděje, toto zkoušení a připojování, které má obdiv, neboť ještě "není řečeno vše."

Základní těžkost podle Lyotarda však spočívá ve fungování kapitálu, na který také můžeme pohlížet jako na "režim připojování vět," jež jsou (ale zcela jiným způsobem) ne-lidské, neboť utlačitelské, jako jakýkoliv politický či sociální režim. I zde existuje "rečová hra" a právě ta staví myšlení intelektuála (filosofa) do pozice tvůrce poubé elitářské události, na kterou je pohlíženo jako na "módu."

Tento systém se stal formou, která není už jen ekonomická, ani sociologická, ale podle Lyotarda především metafyzická. A to právě svým kritériem "výkonnosti", svým "nekonečným vůle", které "proinvestovává jazyk" a provádí "institucionalizaci vůle" v tom, co označuje jako "rozum."

Idea postmoderny spočívá podle Lyotarda v tom, že úkolem myslitelů je nyní prohloubit to, co ještě zbývá v jazyku prohloubit, kritizovat mělkost zaměřenosti jea. na informace. Jazyk není jen nástrojem komunikace, ale je podle Lyotarda vysoce složitým soustrovím, vytvořeným z oblastí vět s tak odlišnými režimy, že není možné překládat volně věty z jednoho režimu do druhého (z deskriptivního do hodnotícího či preskriptivního). Z toho pramení důraz na paradoxy, nesounětitelnost, dekonstrukci, neuspořádanost, jinakost, různost.

I tím, co nechťejí být filosofy jazyka, nabízí Lyotard východisko. Přichází s radou: mnohem méně "pracovat" (ve smyslu podléhání jen kritériu výkonnosti), mnohem více se učit, poznávat, objevovat, diskutovat. To má být i úkolem spravedlivé politiky, již Lyotard míní sferu, jež má šanci stát v odstupnu od diktrátu výkonnosti.

"Spravedlivá politika" by mohla prohodit postmoderní role. Módu myšlení proměnit v pravý výkon a výkonnost v módu, událost v běhu času. Tato vize je vizi naděje a určitého příslibu. Postmoderní filosofie stojí ve vizi tohoto příslibu na předním místě hned "za oponou" očekávaného obratu. Nastavuje tu svou druhou "přívětivou" tvář, a to i tam, kde již na té první sklidila a dále sklízí nejednu políček. Ono postmoderní "ne-lidské" (protože jen jazykové, bez člověka) se ukazuje být mnohem humánnější než jen "humanizmus" jako "nálepka" či "přílepka" k "ne-lidské" výkonnosti, v níž lidské myšlení vystřídal tůh informací.

1) Z. Vašíček: Velký intelektuální třesk, Lidové noviny 22.11.1997

2) J. F. Lyotard: Postmoderní situace, in: J. F. Lyotard O postmodernismu, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1993

*****

MAGICKÉ "ONO"

(Metodologické úvahy nad obrázky)

"esej"

Danica Slouková

Svého času se k nám dostaly "magické obrázky". Většina z nás se s nimi dříve neseškála, a tak jsme se museli teprve "učit" na ně dívat, "učit se" na nich "něco" vidět, respektive vidět na nich to, co na nich má být viděno, ale co je na první pohled našemu obvyklému "zření" skryto.

Magické jsou tyto obrázky proto, že pokud se nám to podaří, překvapí nás pohled na nový obrázek, lépe řečeno to, že tento nový obrázek zprvu nevidíme a pak ano, a zároveň jsme udiveni a překvapeni i tím, "jak je to možné," "jak je to uděláno!"

Aby se obrázky lépe prodávaly - jejich ceny totiž nejsou nejnižší - je třeba, aby se s tímto "magickým" potenciální kupci seznámili, aby je "to magické" očarovalo, udivilo, překvapilo. Pak budou ochotni si obrázky koupit, a až do omrzení stále znovu se nechat unášet "tou magickou" skutečností, že něco zprvu "nezřetelného" se stává "zřetelným."

K prvnímu seznámení s budoucím zákazníkem slouží jednoduché návody. Máme se dívat na obrázky přes sklo, ale nikoliv přímo na obrázky, ale na svůj obraz "za" sklem nebo máme nos přiblížit až k obrázku, uvolnit oči, uvolnit se ceří, pomaloučku obrázek oddalovat a trpělivě čekat, až se "to magické" objeví "samo." Takové návody musí být dostatečně jednoduché na to, aby účinně přilákaly kolemjdoucí, a zároveň mají i tu výhodu (která se však na první pohled jeví jako nevýhoda!), že jsou natolik stručné a "vágní," že se "to magické" zření podle nich napoprvé povede jen určité části percipientů, a ti se pak mohou s ostatními "břídíly" dohadovat, co tam a zda tam vůbec "něco magického" je, čímž dělají nabízenému artiklu reklamu, neboť ho jako určitou "záhadu" uvádějí do obecného povědomí a potvrzují tak právě jeho "magičnost."

Takové, byť stručné a v mnohém, jak se nám zdá, "nedostatečné" návody zakládají metody, jejichž užití nás dovede k cíli, kterým je "nové zření" - divání se na tutéž skutečnost jiným, novým způsobem, a to tak, abychom viděli něco nového, jiného, co je ovšem pro nás v tom kterém obrázku předem připraveno.

Není to zcela tázka proměna zření, která se po nás žádá u psychologa, když nám předkládá náhodně vytvořené skvrny a žádá nás, abychom pojmenovali, co na nich vidíme. I v tomto případě se po nás chce, abychom viděli "obrázky," abychom viděli "věci", něco, co má jméno, co jsme schopni pojmenovat, určit, identifikovat, ale většinou bude každý z nás reagovat na náhodnou skvrnu různě, a právě z této reakce bude psycholog usuzovat, jací jsme.

Psycholog nám "metodu" nespécifikoval, určil jen "směr" a my sami, zcela volně, každý svým způsobem "tvoříme" výsledek svým individuálním způsobem, který je neoddělitelný od samotného aktu zření, jeho "hledání", "orientaci" v samotném "konání" (myslení? řešení úlohy? intuici?). Sám psycholog však musí námi sdílený výsledek podle své předem existující a na nás aplikované metody,

která je jakoby "obrácenou" metodou naší, dešifrovat a podle předem připravené škály možných typů výsledků nás "oklasifikovat."

Psychologova metoda je opřena o teorii, která racionálním způsobem určuje (!) naši "skrytou" metodu tím, že porovnává její výsledky s předem připravenými možnými typy výsledků obecně. Všimněme si, že toto určení naší "metody-přirozenosti" ji však blíže nespécifikuje jako postup, nestanovuje detaily, které by z ní činily intersubjektivně sdělitelnou metodu, ale určuje .